

EDUCON

OBČANSKÉ SDRUŽENÍ ~ NGO

**ZAHRANIČNÍ
ROZVOJOVÁ POMOC
ČESKÉ REPUBLIKY**

Praha, srpen 2004

OBSAH

<i>Část 1 - Občan a zahraniční rozvojová pomoc České republiky.....</i>	<i>3</i>
<i>Část 2 - Kdo pomoc zajišťuje? .....</i>	<i>10</i>
<i>Část 3 - Organizování zahraniční rozvojové pomoci.....</i>	<i>13</i>
<i>Část 4 - Soukromý sektor a mezinárodní rozvojová spolupráce .....</i>	<i>15</i>
<i>Část 5 - Úloha dobrovolníků v zahraniční rozvojové pomoci .....</i>	<i>26</i>

© EDUCON, občanské sdružení

Tesaříkova 1027/2, 102 00 Praha 10, Czech Republic, IČO 70824339

☎ (+420) 272 930 683-4, fax: (+420) 272 933 082,

e-mail: educon@educon.cz, <http://www.educon.cz>

Projekt byl podpořen v rámci výběrového řízení MZV na podporu projektů předkládaných nestátními neziskovými organizacemi.

ČÁST 1

Občan a zahraniční rozvojová pomoc České republiky

1.1 Úvod

Navzdory trvale rychlému tempu rozvoje vědy a techniky, zvyšujících se objemů světové produkce, vzájemného obchodu a rozšiřující se mezinárodní spolupráce nelze přehlédnout, že se výrazněji nesnižuje počet chudých zemí a deprivovaných obyvatel, kteří v nich žijí. Naopak, velký rozdíl v tempích růstu mezi vyspělými a rozvojovými zeměmi způsobuje, že se světová chudoba a protiklad bohatého "Severu" a chudého "Jihu" spíše prohlubuje, než aby se vyrovnával. Přičteme-li k problému chudoby a mnoha epidemií i rostoucí počet lokálních ozbrojených konfliktů, válek a teroristických akcí, které zpravidla postihují nevinné civilisty, máme před sebou neradostný obraz obtížných podmínek, v nichž musí žít miliony lidí, často bez možnosti zajistit alespoň základní péči těm nejzranitelnějším, jimiž jsou děti, nemocní a staří lidé.

Na to lze reagovat dvojitým způsobem, jako ostatně na většinu složitých a dlouhodobě problematických životních situací, a to buď rezignací, anebo naopak zvýšeným úsilím při hledání efektivnějších forem zahraniční pomoci a spolupráce. Příležitost k vyhodnocení uplynulých 50 let poskytl nedávný přelom tisíciletí a není proto náhodou, že mnohé strategické dokumenty nesou označení "miléniový". Mají pozitivně motivovat vlády, mezinárodní organizace i světovou veřejnost, orientovat je na klíčové problémy a ještě naléhavěji poukázat na to, že se netýkají pouze rozvojového, tzv. třetího světa, ale svými negativními dopady stále více přesahují do celé lidské společnosti.

Z těchto strategických dokumentů budeme vycházet, neboť se budou promítat do budoucích aktivit mezinárodních organizací, vlád národních států a nevládních organizací, tedy i České republiky samotné. Statistické údaje uváděné u jednotlivých cílů navíc dokládají závažnost problematiky a naléhavost účinných akcí.

1.2 Rozvojové cíle tisíciletí

Rozvojové cíle tisíciletí, tzv. Millennium Development Goals, jsou programem na snížení chudoby sestaveným ze závazků přijatých na mezinárodních konferencích a summitech během devadesátých let a schváleným v září roku 2000 v OSN 147 hlavami států a vlád z celkem 191 zemí. Ze souboru osmi rozvojových cílů, které mají být splněny do roku 2015 (výchozím je rok 1990), je prvních sedm cílů zaměřeno na zlepšení situace v nejchudších zemích světa, poslední cíl se týká i vyspělých států, které by měly usilovat o vybudování globálního partnerství.

První cíl - Odstranit extrémní chudobu a hlad

Úkol do roku 2015: snížit na polovinu počet lidí, kteří žijí z méně než 1 USD na den a trpí hladem. Asi 1,2 miliardy lidí je nuceno žít s denním příjmem nižším než jeden americký dolar. Téměř 800 milionů lidí nemá dostatek jídla, který by jim umožňoval vést normální, zdravý a aktivní život.

Druhý cíl - Dosáhnout základního vzdělání pro všechny

Úkol do roku 2015: Zajistit, aby všichni chlapci a všechny dívky dokončili základní vzdělání.

Téměř 113 milionů dětí dosud nenavštěvuje základní školy. Více než 850 milionů lidí na celém světě neumí číst a psát.

Třetí cíl - Prosazovat rovnost pohlaví a dát více příležitostí ženám

Úkoly do roku 2005 a 2015: Odstranit nerovnosti mezi pohlavími v základním a středním školství do roku 2005 a na všech úrovních do roku 2015. V mnoha zemích nemají ženy stejný přístup ke vzdělání jako muži, dalším problémem je postavení žen na trhu práce a nerovné zastoupení mužů a žen v rozhodovacích procesech. Dvě třetiny negramotných osob na světě jsou ženy a podíl žen mezi nezaměstnanými je oproti mužům dvojnásobný.

Čtvrtý cíl - Snížení dětské úmrtnosti

Úkol do roku 2015: Snížit úmrtnost dětí do pěti let o dvě třetiny. Každoročně umírá asi 11 milionů dětí mladších pěti let z příčin, jimž je možné zabránit.

Pátý cíl - Zlepšení zdraví matek

Úkol do roku 2015: Snížit podíl porodní úmrtnosti matek o tři čtvrtiny. V rozvojových zemích je riziko úmrtí při porodu 1 : 48.

Šestý cíl - Zamezit šíření HIV/AIDS, malárie a tuberkulózy

Cíl do roku 2015: Zastavit a zvrátit šíření HIV/AIDS, malárie a dalších chorob. Asi 40 mil. osob žije s HIV/AIDS. Kolem 120 milionů párů nemá přístup k antikoncepci, i když by ji chtělo užívat.

Sedmý cíl - Zajistit trvalou udržitelnost pro životní prostředí

Úkoly do roku 2015 a 2020: Začlenit principy trvale udržitelného rozvoje do státních politik a zabránit ztrátám přírodního bohatství. Do roku 2015 snížit počet lidí bez přístupu k pitné vodě na polovinu. Více než miliarda lidí postrádá přístup k nezávadné pitné vodě a asi 2,4 miliardy k základní hygieně.

Do roku 2020 dosáhnout výrazného zvýšení kvality života minimálně 100 milionů obyvatel příměstských chudinských čtvrtí.

Osmý cíl - Posilování světového partnerství pro rozvoj

Úkoly do roku 2015: Zejména vyspělé země jsou vyzývány ke splnění následujících úkolů:

Zpřístupnění trhů: zajistit volný přístup na své trhy pro zboží vyprodukované v chudých zemích - přijmout politiku bezcelního a beztarifního přístupu na své trhy pro veškeré zboží z nejzaostalejších zemí.

Odpouštění dluhů: zavést do praxe program snižování tíživosti dluhů chudých zemí a odhodlat se ke zrušení oficiálních dluhů těžce zadlužených chudých států, pokud prokáží své hmatatelné úsilí o snížení chudoby.

ODA (oficiální rozvojová pomoc): zvýšit rozvojovou pomoc zemím, které své prostředky prokazatelně používají na snižování chudoby.

1.3 Zásady zahraniční rozvojové spolupráce ČR

Aktuálním oficiálním dokumentem, který vychází ze zmíněných rozvojových Cílů tisíciletí, aplikuje je na naše podmínky a jasně definuje záměr vlády v rozvojové oblasti, je usnesení vlády ČR č. 302 z 31.3.2004 o Zásadách zahraniční rozvojové spolupráce po vstupu České republiky do Evropské unie. V tomto dokumentu ČR jako člen EU a OECD, mezinárodního společenství demokraticky a ekonomicky vyspělých zemí, uznává princip solidarity mezi lidmi a mezi státy navzájem, a přijímá svůj díl odpovědnosti při řešení globálních problémů. Jedním z výrazů tohoto postoje je zahraniční rozvojová spolupráce (ZRS), která je integrální součástí české zahraniční politiky. ČR v souladu s principy EU a ochranou zájmů ČR provádí a poskytuje vlastní ZRS a to jak na dvoustranném, tak na mnohostranném základě.

I přes formulační strohost, kterou se vyznačují všechny úřední dokumenty, je potřebné se seznámit alespoň s hlavními částmi tohoto usnesení, a to zejména proto, že obsahuje nejen zásadní programová a institucionální východiska, ale upřesňuje i věcnou náplň používané terminologie.

a) Definice a cíle zahraniční rozvojové spolupráce

ZRS představuje ucelenou vládní politiku vůči partnerským rozvojovým a transformujícím se zemím. ZRS je pomocí poskytovanou českým státem formou transferu financí, materiálu, expertní či technické pomoci v zájmu dlouhodobého udržitelného rozvoje partnerských zemí.

Mezi hlavní cíle české zahraniční rozvojové spolupráce patří zejména snížení chudoby, rozvoj průmyslu a zemědělství, postupná integrace partnerských zemí do světové ekonomiky, posilování demokracie, lidských práv a řádné správy věcí veřejných. Důraz je přitom kladen na udržitelný rozvoj s respektem k životnímu prostředí.

ZRS odráží zájmy a potřeby ČR a napomáhá posilování jejích politických a hospodářských vztahů s partnerskými zeměmi v souladu s bezpečnostními zájmy ČR. S ohledem na reálné možnosti české ekonomiky je ZRS považována za oblast s potřebou trvalého růstu finančních prostředků.

ČR při realizaci ZRS zohledňuje své mezinárodní závazky, zejména rozvojovou legislativu EU, doporučení Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj (OECD) a principy rozvojové spolupráce, přijaté mezinárodním společenstvím v rámci Organizace spojených národů (OSN).

Partnerskými zeměmi se rozumí rozvojové a transformující se země podle teritoriální definice OECD, přičemž z hlediska mezinárodního srovnání se jako tzv. oficiální rozvojová pomoc (ODA) vykazuje pouze pomoc rozvojovým zemím. OECD označuje pomoc transformujícím se zemím jako oficiální pomoc (OA). Transakce státního sektoru nesplňující kritéria ODA/OA jsou OECD nazývány jako ostatní oficiální toky (OOF).

b) Formy zahraniční rozvojové spolupráce

ZRS se z věcných důvodů a pro soulad se statistickým výkaznictvím EU a OECD dělí na dvoustrannou a mnohostrannou.

Dvoustrannou zahraniční spolupráci tvoří především programy spolupráce s prioritními zeměmi, dvoustranné rozvojové projekty, humanitární pomoc, pomoc uprchlíkům, poskytování vládních stipendijních míst, projekty na posílení národních rozvojových kapacit a veřejné informovanosti v ČR, odpouštění a restrukturalizace dluhů rozvojových zemí a vládní podpora vývozním úvěrům za účelem rozvoje partnerských zemí.

Mnohostrannou zahraniční spolupráci vyvíjí ČR prostřednictvím mezinárodních vládních organizací (např. OSN) ve formě obecných či účelově vázaných příspěvků a dále formou mnohostranných rozvojových projektů. Podmínkou pro poskytování této formy pomoci je soulad mezi zaměřením aktivit a prioritami jednotlivých organizací a zájmy ČR.

V souvislosti s tímto hlavním dělením je účelné připomenout, že humanitární pomoc je poskytována jako reakce na mimořádné, většinou nepředvídatelné události a pro tento svůj specifický charakter je řízena a realizovaná formami, které umožňují co nejrychlejší a nejúčinnější zásahy.

Je zřejmé, že v praxi nelze vždy stanovit přesné hranice mezi jednotlivými formami, neboť již například z časové osy řešení typické mimořádné situace krize → obnova → další rozvoj vyplývá, že humanitární pomoc je nezbytná v prvním stadiu, třetí stadium přísluší rozvojové spolupráci, avšak ve střední, rekonstrukční fázi může, a zpravidla i dochází k překrývání obou forem, případně k přechodu humanitární pomoci do rozvojové spolupráce.

c) Institucionalizace zahraniční rozvojové spolupráce ČR

Podobně jako ve většině zemí, plní i u nás hlavní koordinační roli v oblasti ZRS ministerstvo zahraničních věcí, které má mj. k dispozici i Rozvojové středisko Ústavu mezinárodních vztahů a Komisi expertů. Odbornými gestory ZRS jsou jednotlivá resortní ministerstva, která se rovněž podílejí na práci kolektivních řídicích institucí, jimiž jsou Resortní koordinační skupina, Meziresortní pracovní skupina a Rada pro zahraniční rozvojovou spolupráci.

Přes význam řízení a koordinace je pro úspěch ZRS rozhodující její široké myšlenkové a odborné zázemí tvořené kvalifikovanými a pozitivně motivovanými jednotlivci a institucemi, které je obvykle nazýváno konstitucí (platformou) ZRS. V ideálním případě je toto zázemí tvořeno všemi složkami společnosti, které jsou na ZRS zainteresované, např. centrální a regionální orgány, výrobní a podnikatelská sféra, sektor škol, vědy, výzkumu, kultury, občanské instituce a nevládní neziskové organizace, masmédiá, zastupitelské orgány centrální, regionální i místní apod.

Tato konstituce se v ČR postupně vytváří a v tomto procesu hraje důležitou roli i nevládní - občanský sektor. V této souvislosti je třeba zmínit zejména České fórum pro rozvojovou spolupráci - FoRS, které bylo založeno v září 2002 a sdružuje zatím 17 českých neziskových nevládních organizací (NNO) pracujících na poli rozvojové spolupráce, rozvojové výchovy a humanitární pomoci.

1.4 Finanční rozměr zahraniční rozvojové spolupráce

Představa veřejnosti o finančních prostředcích věnovaných na zahraniční spolupráci se často pohybuje mezi dvěma extrémy. Příznivci pomoci ji považují za filantropickou povinnost, v souvislosti s níž "není slušné" hovořit o financích, mnozí občané ji naopak považují za přehnaně vysokou, zbytečnou, protože se jí většina stejně rozkrade, a nakonec - "máme dost svých starostí".

Pravda je jako obvykle mezi oběma polohami. V ZRS dochází skutečně k velkým přesunům finančních prostředků, zboží a know-how, a proto se v ní nelze pohybovat bez ekonomických znalostí a velké zodpovědnosti. Pouze dobře uvážené zaměření pomoci, její transparentnost a průběžné vyhodnocování zajistí, aby byla účinná a věrohodná. Nicméně, finanční objemy ZRS jsou přes všechna silná prohlášení vlád o potřebě pomoci velmi nízké, o čemž svědčí tyto podíly ZRS na hrubém národním produktu (HNP) dárcovských zemí:

0,70 % HNP - podíl doporučený OSN a přijatý OECD jako programový

0,22 % HNP - podíl vyspělých zemí, členů OECD/DAC v roce 2000 (53,058 mld USD)

0,33 % HNP - podíl členských zemí EU v roce 2000 (26,805 mld USD)

0,39 % HNP - závazek zemí EU dle dohody z Monterray

1,06 % HNP - podíl Dánska v roce 2000 (1,664 mld USD, nejvyšší % ze zemí OECD/DAC)

0,10 % HNP - podíl USA v roce 2000 (9,145 mld USD, ale nejnižší % ze zemí OECD/DAC)

0,13 % HNP - podíl Slovinska v roce 2001 (nejvíce ze zemí nově přijatých do EU)

0,06 % HNP - podíl Slovenska v roce 2001

0,065% HNP - podíl ČR v roce 2002 (45,4 mil. USD, odpovídá cca 1,5 mld Kč).

Z uvedeného vyplývá, že částky věnované na rozvojovou spolupráci nemohou významněji ovlivňovat životní úroveň v dárcovských zemích, tím méně jejich národní ekonomiky. Jejich malá váha by byla ještě zřetelnější nejen při srovnání k nákladům na zbrojení, ale i k částkám za nákup alkoholu, za sázky a hazardní hry, které se i u nás pohybují v desítkách miliard korun ročně a jsou veřejností běžně tolerované.

Navíc, rozvojová spolupráce není jednosměrným transferem finančních prostředků, ale má silné zpětné vazby, které jsou významné pro zlepšování vztahů mezi dárcovskou a přijímající zemí i skupinami zemí a pomáhá vytvářet podmínky pro lepší vzájemný obchod, kulturní a mezilidské vztahy.

Zaměření rozvojové spolupráce na odstraňování chudoby je vládami a zejména veřejností vyspělých zemí stále málo doceňováno, přestože chudoba a bezvýchodnost jsou hlavním zdrojem růstu sociálního napětí v mnoha zemích, a to je pak živnou půdou pro vznik a působení často velmi nebezpečných extrémistických organizací. Prostředky věnované na boj s chudobou lze právem považovat za nejlevnější efektivní prevenci nelegální migrace, extremismu, ba i terorismu.

1.5 Role jednotlivce v zahraniční rozvojové spolupráci

Přes význam financování a organizačního zajištění jsou nejdůležitějším prvkem ZRS její realizátoři, protože je to každý jednotlivý odborník, kdo rozhoduje o kvalitě přenosu nových poznatků a technologií do cílových zemí a skupin. Stejně důležitá je jeho společenská role, protože svým působením v cizím prostředí pomáhá vytvářet novou kvalitu lidských vztahů mezi odlišnými národními a etnickými skupinami.

Zkušenosti mnohokrát ověřené v rozvojových zemích a krizových oblastech dokládají, že lidský faktor a jeho kvalita má v řadě situací rozhodující vliv na poskytovanou pomoc, někdy má převahu i nad technickými parametry. K vytváření dobrých vztahů k místním komunitám má většina našich občanů pracujících v zahraničí přirozený sklon, ať již jde o civilisty anebo o vojenské jednotky působící v rámci mírových misí v krizových oblastech. Nezanedbatelnou výhodou je vysoká improvizáční schopnost, která jim umožňuje pracovat kvalitně i na hůře vybavených pracovištích, dobrý vztah k místním spolupracovníkům, jimž ochotně předávají vlastní znalosti a téměř úplná absence rasových či náboženských předsudků (i když doma někdy nesnášenlivosti podlehnou).

V této souvislosti je třeba zvláště ocenit dobrovolné pracovníky, kteří pracují v zahraničí prostřednictvím nevládních neziskových organizací obvykle ve velmi těžkých podmínkách. Jsou to vesměs jednotlivci se silnou motivací a ochotou pomoci potřebným, kteří většinou působí uvnitř deprivovaných sociálních skupin a jsou tak v první linii boje proti bídě.

1.6 Závěr

Naši občané nejsou ve svých postojích k pomoci potřebným lhostejní a svoji spoluúčasť na problémech postižených dlouhodobě prokazují, ať již svými příspěvky do dobročinných sbírek nebo dobrovolnickou prací. Dokládá to i nedávno dokončený průzkum Nadace pro rozvoj občanské společnosti (NROS) a Střediska empirických výzkumů (STEM), dle něhož téměř polovina našich občanů (47%) darovalo v uplynulých 12 měsících některé z NNO věcný nebo finanční dar. Dárci se zaměřují hlavně na programy pomoci v tuzemsku (děti, tělesně postižení, přírodní katastrofy), podpora zahraničních akcí zatím není příliš rozšířená, avšak rovněž existuje a například u přírodních katastrof činí polovinu (12% pro zahraničí, 24% pro ČR).

Soucítění s utrpením lidí v krizových oblastech tedy není našim občanům cizí a nemizí ani v obtížnějších ekonomických podmínkách, které však oprávněně zvyšují jejich citlivost na případy nehospodárného, neefektivního či pozdního poskytnutí pomoci. Ještě více je třeba zaměřovat rozvojové projekty na hlavní problémy, pomoc směřovat přímo do cílových skupin bez zbytečných a drahých zprostředkovatelů a zajistit spolehlivé a průhledné hospodaření se svěřenými prostředky.

Je potěšitelné, že o rozvojovou spolupráci mají stálý zájem mladí lidé, kteří tvoří spolehlivou základnu zejména dobrovolnických aktivit. Právě u nich se snoubí snaha po poznávání nových, často exotických zemí, s nefalšovanou snahou pomoci a s podílem na vytváření nových lidských vztahů napříč rasami, náboženstvím a kulturami. Tato upřímná snaha však musí být podložena dobrou znalostí svého oboru a světového jazyka, neboť pouze dobrá vůle není pro práci dostatečná, i když je sama o sobě potřebná.

Myšlenkový a ekonomický potenciál naší republiky, řada srovnatelných výhod proti jiným zemím a tradice české rozvojové spolupráce jsou zárukou, že tato oblast zahraničních aktivit se bude rozvíjet v širším zájmu ČR a pomůže těm, kdo naši pomoc potřebují.

ČÁST 2

Kdo pomoc zajišťuje?

2.1 Přehled

Kdo zahraniční rozvojovou pomoc zajišťuje?

Vládní instituce, výzkumné ústavy, vysoké školy, podnikatelská sféra a nevládní organizace. Nevládní organizace a to jak nevládní neziskové organizace, tak obecně prospěšné společnosti.

Vzhledem k tomu, že role nevládních organizací v historii zajišťování rozvojové pomoci v České republice je poměrně nová, resp. spojená až s polistopadovým vývojem, bylo nutno učinit řadu kroků k tomu, abychom se přiblížili v této oblasti členským zemím EU. Přestože je role nevládních neziskových organizací v zajišťování ZRP nezastupitelná, není jednoduché přesvědčit o tom ty, kteří o projektech ZRP a jejich financování rozhodují, t.zn. v dosavadním systému rezortní ministerstva. Jsou ministerstva, pro která je dnes už spolupráce s nevládními neziskovými organizacemi (NNO) samozřejmostí, např. MŽP či MPSV. Jsou ovšem dosud ministerstva, která pracují v této oblasti buď sama či s podnikatelskou sférou, např. MPO. Nutno podotknout, že se to netýká humanitární pomoci, kde působí tři největší NNO, vám možná známé – Člověk v tísni, ADRA, Charita a některé další menší.

2.2 FoRS

Postupně bylo zřejmé, že se budou jednotlivé organizace těžko samostatně v dané oblasti prosazovat. Po seznámení se se zkušenostmi z členských zemí EU a Kanady se 15 organizací v roce 2002 dohodlo spolupracovat v této oblasti a založit společnou platformu pro prosazování společných zájmů, kterou je České fórum pro rozvojovou spolupráci (FoRS). Toto fórum sdružuje české nevládní organizace působící v oblasti mezinárodní rozvojové spolupráce, globální rozvojové výchovy a humanitární pomoci:

Jeho cílem je:

- zastupovat společné zájmy členů sdružení v oblasti rozvojové spolupráce, rozvojové výchovy a humanitární pomoci
- podporovat vznikající rozvojovou platformu v České republice
- podporovat šíření informací o rozvojové problematice
- koordinovat vybrané rozvojové aktivity členů sdružení
- spolupracovat s partnery v ČR i v zahraničí
- zvyšovat povědomí o problematice rozvojových zemí
- podílet se na vytváření standardů pro rozvojové a humanitární projekty
- organizovat vzdělávací akce, semináře a konference

- publikovat materiály související s rozvojovou činností

Pro vaši informaci - členskou základnu FoRS tvoří:

- ADRA,o.s.
- Asociace pro rozvojovou spolupráci
- Člověk v tísni – společnost při České televizi, o.p.s.
- Development Worldwide
- Dialog
- EDUCON, o.s.
- Ekumenická akademie Praha
- Humanistické centrum Narovinu
- INEX – Sdružení dobrovolných aktivit
- Jeden svět, o.p.s.
- Klub hurá kamarád
- Likvidace Lepry
- Sdružení Česká katolická charita
- SOZE – Sdružení občanů zabývajících se emigranty
- TODERO – Sdružení pro rozvojovou pomoc
- Volonté Czech, o.p.s.
- Vysokoškolští humanisté

s tím, že v písemných materiálech jsou uvedeny jejich webové stránky, kde se můžete podrobněji seznámit s jejich posláním a aktivitami.

V roce 2003 lze činnost FoRS a dosažené výsledky charakterizovat takto:

- přijetí FoRS do Evropské konfederace nevládních organizací pro humanitární pomoc a rozvoj CONCORD
- akceptace FoRS jako relevantního partnera příslušnými českými institucemi – zejména Ministerstvem zahraničí ČR – Odborem pro rozvojovou spolupráci a humanitární pomoc (ORS) a Rozvojovým střediskem ÚMV
- stálá informační výměna mezi členstvem FoRS prostřednictvím e-mailových konferencí, webové stránky, vzájemného setkávání atd.
- konání dvou valných hromad FoRS
- reforma struktury FoRS v druhé polovině roku 2003 – rozšíření správní rady a vytvoření sekretariátu
- účast na školeních, stážích, studijních cestách a setkáních pořádaných Trialogem, DEEEP, ODACE, DWW, západoevropskými platformami, Rozvojovým střediskem atd.
- prosazení dotačních programů MZV pro nevládní neziskové organizace (NNO) na poli rozvojové spolupráce
- spolupodílení se na tlaku na změnu systému poskytování české zahraniční rozvojové pomoci (jednání s ORS MZV, zintenzívnění spolupráce s Rozvojovým střediskem, zesílení konzultací s rezortními ministerstvy atd.)

- podepsání Rámcové smlouvy o partnerství s ECHO dvěma nevládními organizacemi z ČR (ve srovnání s jednou polskou, jednou maďarskou a žádnou z ostatních přístupujících zemí)
- příprava na členství v EU prostřednictvím zastoupení v orgánech CONCORD, setkávání s partnery z Evropské komise, účast na průzkumu situace na poli rozvojové spolupráce v přístupujících zemích atd.

-

S činností FoRS se můžete seznámit na www.fors.cz.

Informace o rozvojové tematice a o globálních problémech najdete na www.rozvojovka.cz. Zde jsou shromážděny články, analýzy, statistiky a odkazy na další zdroje informací z této oblasti.

Výroční zprávu FoRS máme pro vás k dispozici.

2.3 EDUCON

Jak jsme uvedli, EDUCON je jedním ze zakládajících členů FoRS.

EDUCON, občanské sdružení je dobrovolné nepolitické sdružení občanů, fyzických a právnických osob, působící na území České republiky na základě zákona č. 83/1990 Sb.

Posláním sdružení je šíření know-how, informací a zkušeností z různých oblastí hospodářství České republiky, včetně zajišťování technické pomoci rozvojovým a transformujícím se zemím. Cílem je zvyšování úrovně znalostí a informovanosti vedoucích a odborných pracovníků institucí, vzdělávacích zařízení, podnikatelských subjektů apod. z České republiky a z rozvojových a transformujících se zemí. Za účelem splnění svého poslání a dosažení vytýčeného cíle zaměřuje sdružení svoji činnost zejména na:

- organizování vzdělávacích kursů a studijních cest pro pracovníky a odborníky z institucí, vysokých škol, firem a expertů z České republiky a z rozvojových zemí
- organizování a realizaci poradenských a konzultačních misí do rozvojových zemí
- poskytování požadovaných informací z jednotlivých oblastí hospodářství České republiky
- systematické zajišťování nezbytných informací a aktualizaci databází informací
- udržování a rozvíjení spolupráce sítě spolupracujících institucí, firem a expertů a databáze lektorů
- organizování dohodnutých společných akcí svých členů
- poskytování dohodnutých služeb svým členům
- systematické budování a zdokonalování potřebných odborných i materiálních kapacit

Občanské sdružení EDUCON bylo založeno osobami s dlouholetými zkušenostmi v oblasti poskytování rozvojové pomoci a se spoluprací s agenciemi OSN.

Informace o nás najdete na www.educon.cz. Výroční zprávu za rok 2003 máme pro vás k dispozici.

ČÁST 3

Organizování zahraniční rozvojové pomoci

Organizování zahraniční rozvojové pomoci se řídí obecně zavedenou mezinárodní metodikou, která spočívá v logickém sledu:

- počínaje koncepcí, která je rámcovým dokumentem české ZRP
- přes víceleté programy spolupráce s vybranými prioritními zeměmi ve vybraných sektorech
- a následně konkrétní projekty shrnuté do ročního planu projektu ZRP
- na který navazuje uvolnění finančních prostředků a vlastní realizace projektů
- až po monitorování a hodnocení realizace projektů.

Víceleté programy spolupráce vycházejí z koncepčně stanovených teritoriálních a sektorových priorit. Víceleté, optimálně tříleté, programy spolupráce s vybranými prioritními zeměmi ve vybraných sektorech se skládají z konkrétních projektů. Vedle toho mohou být součástí české ZRP i projekty nezahrnuté do širších programů, jejich podíl na bilaterální pomoci by však neměl být převažující. Návrhy programů a projektů vycházejí především z národních strategií rozvoje a potřeb jednotlivých partnerských zemí. Tyto potřeby a trendy trvale sleduje a vyhodnocuje Rozvojové středisko ve spolupráci s resorty a realizačními místy. Vláda ČR schvaluje na návrh MZV ČR víceleté programy včetně předběžného objemu financí, které v následujících letech na jejich financování uvolní, a to prostřednictvím ročních plánů projektů ZRP, respektive prostřednictvím systému víceletého financování, pokud bude systém vládou v budoucnosti přijat.

Návrhy víceletých programů a konkrétních projektů mohou na základě jednotné metodiky předkládat resorty a další orgány státní správy, nevládní organizace, zastupitelské úřady ČR, instituce přijímajících zemí a další české, zahraniční či mezinárodní subjekty. Konkrétní projekty posuzuje Rozvojové středisko a po meziresortním projednání je ministr zahraničních věcí předkládá vládě ČR ve formě ročních plánů ZRP. Součástí ročního plánu je i vyhodnocení realizace zahraniční rozvojové pomoci za předchozí rok. Zatímco slučitelnost navrhovaných projektů s teritoriálními a sektorovými prioritami české ZRP je rámcovým předpokladem pro jejich posuzování, hlavními odbornými kritérii pro přijetí konkrétních projektů by měly být především jejich kvalita, relevantnost, efektivita a udržitelnost.

Realizaci projektu zajišťují v současnosti jednotlivé gestorské resorty pověřením vhodného realizačního místa v souladu s platnými právními předpisy. Finance na projekt jsou po schválení ročního plánu vládou ČR převáděny přes všeobecnou pokladní správu státního rozpočtu jednotlivým resortům a následně na realizační místa. Pro další fázi je žádoucí změnit systém financování směrem k víceletému programovému financování.

Na průběžném monitorování a hodnocení realizace projektu se vedle samotných realizátorů a gestorů podílí Rozvojové středisko. Hodnocení napomáhá zlepšování koncepce české ZRP, představuje zpětnou vazbu pro přípravu nových programů a projektů a slouží jako podklad pro informování veřejnosti. Provádí se na základě vypracované hodnotící a statistické metodiky a za spoluúčasti přijímající strany. ČR prosazuje maximální transparentnost tohoto procesu a je otevřena nezávislému hodnocení ze strany mezinárodních institucí a nevládních organizací. Předmětem hodnocení mohou být jednotlivé projekty, víceleté programy spolupráce, teritoria a sektory ZRP, jakož i celá koncepce zahraniční rozvojové pomoci ČR. Mezi základní hlediska hodnocení, shodná s kritérii pro posuzování návrhů projektů ZRP, patří:

- relevantnost – srovnání dosažených výsledků se stanovenými cíli a principy ZRP ČR a rozvojovými potřebami v zemích příjemce,
- efektivita – porovnání vstupů a výstupů projektu, včetně finančních,
- udržitelnost – posouzení, do jaké míry je projekt přínosný i po skončení vlastní fáze realizace.

Ke stávajícímu systému organizačního zajištění je třeba poznamenat, že od roku 2005 dochází již k podstatné změně ve způsobu předkládání a realizace projektů. To znamená, že se i tato oblast bude řídit novým zákonem č. 40/2004 o veřejných zakázkách a bude podléhat výběrovému řízení dle tohoto zákona. Tato změna se projeví v harmonogramu projektového cyklu projektů pro r.2006. Projekty pro rok 2005 byly schváleny ve vládě dne 23.6.2004 usnesením č.652.

ČÁST 4

Soukromý sektor a mezinárodní rozvojová spolupráce

Rozvoj, řešení globálních problémů, odstranění chudoby, Rozvojové cíle tisíciletí... jen některé pojmy vztahující se k předmětu toho článku, k mezinárodní rozvojové spolupráci. Pouze málokomu v ČR se s těmito slovy asociují slova další jako podnikání, byznys, prosperita... Přesto se nejedná o žádný klam, tyto dvě oblasti spolu neoddělitelně souvisejí a v dnešním světě představují stále významnější spojení.

Vztah soukromého podnikání a rozvoje méně vyspělých částí naší planety je skutečně velice úzký. Na následujících řádcích se pokusím vysvětlit, že neplatí pouze zákonitost potřeby rozvoje malého a středního podnikání v rozvojových zemích samotných, který je jedním ze zásadních faktorů zdravého vývoje jejich hospodářství, ale že také podnikatelské subjekty z tzv. vyspělých zemí jsou klíčovými aktéry na cestě k lepší kvalitě života obyvatel zemí globálního Jihu.

Definice pojmů - rozvojová spolupráce, její cíle a zásady

Úvodem bych se soustředil na několik suchých definic a vysvětlení, která uvedou čtenáře do mantinelů, ve kterých se při diskusi o rozvojové pomoci pohybujeme. **Oficiální rozvojová pomoc** (Official Development Assistance - ODA) představuje souhrn všech transferů do rozvojových zemí a mezinárodních organizací poskytovaných vládami států, místními vládami nebo jejich výkonnými orgány, které jsou poskytovány s cílem podpořit hospodářský rozvoj a blahobyt v rozvojových zemích a které zároveň nemají komerční charakter. Rozvojovou spolupráci členíme základně na dva typy: **dvoustrannou (bilaterální)**, při které vláda konkrétní rozvinuté země poskytuje finanční i nefinanční pomoc konkrétní rozvojové zemi, a **mnohostrannou (multilaterální)**, při které jednotlivé vyspělé státy přispívají do rozpočtu mezinárodních organizací, které následně tyto prostředky používají na realizaci rozvojové spolupráce. Cílem rozvojové spolupráce je zmenšit stále se zvětšující rozdíl mezi životní úrovní v tzv. vyspělých zemích a v rozvojovém světě, zvýšit kvalitu života lidí v rozvojovém světě a zároveň nezatížit dosažením těchto cílů budoucí generace. Zcela klíčovým momentem jsou z tohoto hlediska **Rozvojové cíle tisíciletí (MDGs)** popsané v první části textu (1.2).

Další klíčovou otázkou před tím, než se pustíme do zkoumání rozvojové pomoci jako takové, je pojetí rozvoje samotného. Tento rozbor by vydal na samostatná pojednání v několika vědních disciplínách, proto se omezím na dva důležité koncepty rozvoje používané v souvislosti s aktivitami v rozvojových zemích, jsou to **Lidský rozvoj**, definovaný podle UNDP (United Nations Development Programme - Program OSN pro rozvoj) jako proces rozšiřování možností lidí, jak žít svůj život, a **Udržitelný rozvoj**, definovaný podle WCED (World Commission on Environment and Development - Světová komise pro životní prostředí a rozvoj) jako takový

rozvoj, který uspokojuje naše dnešní potřeby takovým způsobem, aby nebyly ohroženy šance budoucích generací uspokojovat potřeby jejich.

Hlavními zásadami pro realizaci rozvojové spolupráce jsou partnerství, tedy úzká spolupráce s místními subjekty (vládou, soukromým i neziskovým sektorem, komunitami), systémovost, tedy soulad zaměření projektu s konkrétními potřebami partnerské země, a dlouhodobá udržitelnost, tedy snaha o pokračování pozitivních efektů projektu co nejdéle po jeho skončení.

Rozvojová spolupráce řízená poptávkou nebo nabídkou?

Rozvojová spolupráce vždy vychází z rozvojových potřeb partnerské země (deklarovaných např. ve vládních strategiích snižování chudoby - PRSPs). Zároveň rozvojová spolupráce nevychází z vůle dárcovské země uplatnit své subjekty na trhu partnerské země, naopak představuje protnutí společných zájmů dárce a partnerské země, respektive rozvojových potřeb rozvojové země a komparativních výhod rozvinuté země.

Ekonomický přínos rozvojové spolupráce pro donora, respektive subjekty dárcovské země, je vedlejším pozitivním efektem rozvojové spolupráce, což vůbec nemusí znamenat, že se jedná o efekt zanedbatelný nebo něco, zač by bylo dobré se stydět.

Nevázaná rozvojová spolupráce

Doporučení Výboru pro rozvojovou pomoc Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD DAC) sdružujícího nejvyspělejší dárce říkají (ve velké zkratce), že rozvojová spolupráce by měla být rozvinutými státy realizována tak, aby výběr oblastí (teritoriálních i sektorových), do kterých pomoc směřuje, zohledňoval výhradně hledisko potřeb rozvojového světa, aby realizace pomoci nebyla vázána na realizaci příslušných projektů subjekty dárcovské země, nýbrž aby umožňovala, v zájmu o dosažení co nejlepších výsledků rozvojové spolupráce, také zapojení subjektů z dalších zemí, včetně rozvojových, respektive včetně přijímající země. I při dodržení přísných doporučení OECD DAC zůstává pozitivním, reálně dosažitelným, a pro bilaterální dárce pochopitelně atraktivním aspektem národního programu rozvojové spolupráce uplatnění národního know-how a jednotlivců a organizací (NGOs, soukromý sektor, veřejný sektor...) při jeho realizaci.

Know-how firem, expertů, NGOs a dalších subjektů představuje komparativní výhodu donora, která může vedle svého rozvojového dopadu v rámci rozvojové spolupráce přinášet také další pozitivní efekty, včetně hospodářských. K uplatnění svých národních subjektů v rozvojové spolupráci využívají jednotliví donoři nejrůznější nástroje (viz později).

Identifikace projektu

Ve skutečnosti je v praxi téměř vždy užívána určitá kombinace obou z následujících principů: responsivní (nabídkový) mechanismus a poptávkový mechanismus. Zatímco **responsivní**

mechanismus méně odpovídá zásadě nevázanosti pomoci, se záměrem realizovat konkrétní rozvojový projekt přichází jeho budoucí realizátor, který předkládá dárci návrh takového projektu ke schválení a financování; i tento princip má však své nepochybné výhody, které jsou v rozvojové spolupráci též využívány (např. mechanismus PPP - viz později). **Poptávkový mechanismus** naopak funguje na principu, že rozvojový projekt nebo oblast zájmu, případně program, identifikuje donor (stát, mezinárodní organizace), realizaci projektů nebo jejich částí následně poptává u dalších subjektů; klade tak na dárce relativně vysoké (nejen administrativní) požadavky, zároveň však umožňuje lépe dohlížet na dodržování zásady nevázanosti pomoci.

Stupeň zapojení oficiální dárcovské instituce a realizátorů do projektového cyklu

Projektový cyklus, respektive metodika řízení projektového cyklu (PCM), je nástrojem efektivního řízení programů rozvojové spolupráce používaným vyspělými dárci, jeho jednotlivé fáze kopírují jednotlivé etapy programu, od jeho programování přes identifikaci jednotlivých projektů, jejich schvalování, financování, samotnou realizaci a monitoring až po hodnocení dopadů (evaluaci).

Různí donoři (bilaterální národní rozvojové agentury a multilaterální organizace) přistupují k realizaci svých rozvojových programů různě, jejich zapojení do projektového cyklu se pohybuje mezi následujícími extrémy: 1. rozvojová agentura realizuje všechny části projektového cyklu zcela vlastními silami od programování přes realizaci až po evaluaci (př. německá GTZ realizuje 70% svých projektů prostřednictvím vlastních zaměstnanců), 2. rozvojová agentura subkontrahuje všechny fáze projektového cyklu externím subjektům a sama je de facto jen kontrakčním místem.

Vzhledem k průřezovému charakteru rozvojové spolupráce jsou **rozvojové projekty** zpravidla **komplexní povahy**, nemívají povahu dodání jednoho druhu služeb a už vůbec ne pouhé dodávky zboží. Vzhledem k širokému teritoriálnímu a sektorovému záběru rozvojové spolupráce se nabízí velká různost typů rozvojových projektů vhodných pro různé typy realizujících subjektů (viz dále). Vzhledem k různému přístupu donorů k vlastnímu zapojení do projektového cyklu vznikají z hlediska realizátora různé typy **rozvojových zakázek**, které pro realizátora obnášejí širokou škálu úkolů od pouhých **dodávek zboží**, s jehož pomocí zajišťuje realizaci projektu sám donor (nebo jím pověřený subjekt), přes **studie proveditelnosti (feasibility studies)**, které si donor objednává před tím, než vypíše realizaci projektu, až po **samotnou realizaci projektu**, nezřídka (responsivní mechanismus - viz) spojenou i s jeho **identifikací**; někteří donoři kontrahují externí subjekty také pro **evaluaci** vlastních projektů.

Aktivity soukromých firem v rozvojové spolupráci

Rozvojová spolupráce nabízí vzhledem ke své komplexní a průřezové povaze nejrůznější **typy** různě složitých a náročných rozvojových **projektů**, pro jejichž zajištění (nebo jejich částí) jsou vhodné různé typy realizujících subjektů, což určuje následnou pestrost tzv. rozvojové platformy / konstituce. Existují tak projekty vyžadující know-how a prostředky nevládních neziskových organizací, stejně jako dalších subjektů, včetně podnikatelských - ovšem nedá se jednoznačně říci, že existuje jeden typ projektu vhodného pro realizaci soukromou firmou.

Samotný podnikatelský sektor je tak rozmanitý, že v jeho rámci nalezneme několik skupin „**typů realizátorů**“ rozvojových projektů a pro ně vhodných typických rozvojových projektů. Jako příklady typů realizátorů v rámci soukromého sektoru můžeme uvést: konsultační firmy, výrobní firmy, obchodní firmy, další druhy firem. Stejně tak můžeme dojít k příkladům **typů projektů** (zakázek) jejichž ideálními realizátory jsou podnikatelské subjekty: na prvním místě můžeme uvést velké komplexní projekty spojené s dodávkou velkých investičních celků nebo se stavební činností velkého rozsahu „BOT“ (Built-Operate-Transfer), které jsou realizovány většinou multilaterálními dárci jsou nejkompexnější formou rozvojové spolupráce na úrovni projektů a jsou zároveň předmětem kritiky vzhledem ke svému většinou zásadnímu zásahu do společnosti a kultury partnerské země; na základě trendu k „Soft Assistance“ je od nich upouštěno. Dále je možné hovořit například o infrastrukturních projektech, projektech ustavující společné výrobní společnosti (joint ventures), projektech zaměřených na zavádění inovačních technologií do výroby, projektech zaměřených na rozvoj malého a středního podnikání, o dalších projektech a zakázkách pro konsultační firmy (od zpracovávání návrhů rozvojových projektů a jejich studií proveditelnosti přes poradenství místním vládám až po přímou podporu kapacit konkrétních soukromých firem v partnerských zemích), o komerčních projektech obsahujících rozvojový aspekt financovaný donorem (PPP - viz dále) + již zmiňované samostatné dodávky zboží, které jsou použity pro realizaci projektů, které realizuje jiný subjekt (vláda, mezinárodní organizace, NGO, jiná soukromá společnost...).

Vztah dárců a soukromého sektoru v oblasti rozvojové spolupráce

(= vztah mezinárodní organizace nebo státu k soukromým společnostem v oblasti mezinárodní rozvojové spolupráce)

Mezinárodní organizace potřebují soukromé firmy jako zpracovatele studií proveditelnosti projektů před vypsáním výběrových řízení na tyto projekty, zpracovatele dalších studií a analýz, dále jako realizátory vypsání projektů, jako ad hoc dodavatele zboží a služeb pro realizaci projektů + nabízejí možnost zapojení do realizace mezinárodních projektů prostřednictvím tzv. svěřeneckých fondů (Trust Funds - viz dále). **Národní státy** (representované zpravidla státní rozvojovou agenturou) používají různé nástroje zapojení soukromých firem do mezinárodní rozvojové spolupráce: nabízejí možnost realizace různých typů projektů (stejně jako mezinárodní organizace - viz) v rámci svých bilaterálních programů; snaží se vyhledat komparativní výhodu domácích podnikatelských subjektů pro oblast rozvojové spolupráce a s ohledem na ni formulovat priority své rozvojové politiky; účastí v bilaterálním programu pomoci nabízí možnost získat zkušenosti s realizací rozvojových projektů, a mj. tak zvýšit šanci soukromých společností uspět ve výběrových řízeních na rozvojové projekty mezinárodních organizací. Národní státy dále ve snaze o využití národního know-how v projektech mezinárodních organizací uzavírají s příslušnými mezinárodními organizacemi tzv. **svěřenecké fondy** (Trust Funds). Jedná se o sektorově nebo teritoriálně vázanou část příspěvku do příslušné mezinárodní rozvojové organizace; prostředky ze svěřeneckých fondů jsou následně zpravidla použity pro realizaci projektů za účasti subjektů z příslušné země.

Podpora soukromého sektoru (jeho kapacit pro mezinárodní rozvojovou spolupráci) může být součástí rozvojové politiky státu. Je však třeba odlišit aktivity státu směřující k posílení pozice českých subjektů na zahraničních trzích, včetně trhů rozvojových zemí (tzn. nástroje podpory exportu), a aktivity směřující ke zlepšení stavu v rozvojovém světě (tzn. nástroje rozvojové politiky). **Proexportní politika** má za cíl rozvoj českých zájmů a českých subjektů, zatímco **rozvojová politika** má za cíl rozvoj v partnerských zemích, a to i za cenu, že projekty z bilaterálního programu rozvojové spolupráce budou realizovány subjekty z jiných zemí.

Včera dnes a zítra

V následující části se budeme věnovat tomu, jak dosud fungoval systém zahraniční rozvojové spolupráce (ZRS) v České republice, jak vypadá zapojení soukromého sektoru do rozvojové spolupráce v zahraničí a jakým směrem se ubírají systémové změny, které v současné době v českém systému probíhají.

Dosavadní stav v České republice v bodech

od r. 1995 do r. 2004 / 2005

- responsivní mechanismus (projekty identifikují a projektové záměry formulují sami realizátoři)
- většinu realizátorů představují soukromé společnosti, podíl NGOs se pomalu zvětšuje
- návrhy projektů jsou předkládány podle sektoru jednotlivým ministerstvům, všechny návrhy jsou následně hodnoceny Expertní skupinou a předkládány vládě, která v rámci plánu ZRS pro příslušný rok zároveň schvaluje i konkrétní projekty v gesci jednotlivých ministerstev
- na projekty nejsou vypisována výběrová řízení
- projekty jsou realizovány v mnoha zemích světa a v mnoha sektorech (teritoriální a sektorová roztržitost ZRS ČR)

Zkušenosti ze světa - Kanada

Kanadská agentura pro mezinárodní rozvoj (Canadian International Development Agency - CIDA) je vládní organizace zodpovědná za rozvojovou spolupráci mezi Kanadou a partnerskými zeměmi v rozvojovém světě. Její součástí CIDA INC (Industrial Co-operation Programme) pracuje výhradně se soukromými společnostmi v oblasti mezinárodní rozvojové spolupráce. Poskytuje konsultační služby pro firmy, které mají zájem se zapojit do mezinárodní rozvojové spolupráce, zprostředkovává kontakt mezi možnými realizátory projektů v Kanadě a v rozvojových zemích, iniciuje projekty, jejichž výstupem často je fungující joint venture mezi kanadskou soukromou společností a soukromou společností v partnerské zemi (př. výroba plastových bezpečnostních obálek ve Vietnamu, opravná zemědělské techniky v Latinské Americe atd.). CIDA INC dále podporuje investiční projekty, stejně jako „měkké projekty“ zaměřené na transfer know-how; je významnou podporou kanadských subjektů, které chtějí působit v oblasti mezinárodní rozvojové spolupráce.

Zkušenosti ze světa - Německo

V rámci Spolkového ministerstva pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Bundesministerium fuer wirtschaftliche Zusammenarbeit un Entwicklung – **BMZ**) v rámci německého systému rozvojové spolupráce existuje více státních rozvojových agentur; na základě iniciativy BMZ, které celý sektor zastřešuje, realizují především Německá společnost pro technickou spolupráci (Deutsche Gesellschaft fuer technische Zusammenarbeit – **GTZ**) a Německá investiční a rozvojová společnost (Deutsche Investitions- und Entwicklungsgesellschaft – **DEG**), program Partnerství veřejného a soukromého sektoru – **Public Private Partnership (PPP)**. PPP představuje průnik mezi zájmy dárce (státu, jeho rozvojové politiky) a zájmy soukromého sektoru v oblasti mezinárodní rozvojové spolupráce; využívá zapojení prvku komerčního zájmu v projektu, který zaručuje ochotu realizátora (soukromé společnosti) sdílet se státem své zdroje a jeho zájem o hospodářský úspěch projektu v dlouhodobém horizontu, umožňuje realizaci z rozvojového hlediska smysluplných a přesto ekonomicky životaschopných projektů, k jejichž realizaci by vzhledem k předpokládaným rizikům pravděpodobně nedošlo a představuje průnik mezi komerčními (obchodními) cíli a cíli rozvojovými. Projekty jsou financovány z větší části soukromými společnostmi (maximální příspěvek státu je 50% hodnoty projektu), identifikace projektu je čistě na straně realizátora (soukromé společnosti), donor (stát) se k projektu přidává, aby financoval jeho část směřující k dosažení rozvojového dopadu projektu. Jedná se často o projekty doplňující hlavní aktivity realizátora v příslušné partnerské zemi (př. rekvalifikační středisko, osvěta v oblasti HIV AIDS atd.); stejně tak se ovšem může jednat o investiční projekty menšího rozměru (př. instalace zařízení na dekontaminaci půdy atd.)

Transformace českého systému rozvojové spolupráce

Rok 2004 lze označit za rok zahájení výrazné proměny systému zahraniční rozvojové spolupráce ČR. Proces transformace již přitom získal takovou dynamiku, že lze považovat za velmi pravděpodobné, že po překonání přechodného období dojde ve střednědobé perspektivě ke stabilizaci systému na nové, kvalitativně vyšší úrovni, zaručující vyšší efektivitu a transparentnost české rozvojové spolupráce.

Nový zákon o zadávání veřejných zakázek a rozvojová spolupráce

Nejspíše z důvodu nízkého zájmu, který česká politická elita otázkou rozvojové spolupráce vesměs přikládá, byl rozhodujícím impulsem k transformaci systému vstup ČR do EU, tedy faktor externí.

Jakkoli mělo na českou rozvojovou spolupráci jistý vliv zapojení do rozvojové spolupráce EU (prozatím zejména participací na vnější pomoci EU zemím Asie, Latinské Ameriky, Středomoří, Balkánu a bývalého SSSR prostřednictvím příspěvku do obecného rozpočtu ES), výrazněji se do české bilaterální spolupráce promítla harmonizace českého právního řádu s legislativou EU v oblasti vnitřního trhu. Rozhodující dopad měla zejména harmonizace v oblasti veřejných zakázek, konkrétně schválení nového českého zákona o veřejných zakázkách.

Předchozí norma, zákon č. 199 / 1994 Sb., stanovila, že se její ustanovení nevztahují na „zakázky související s poskytováním rozvojové a humanitární pomoci vládou České republiky v případech

nebezpečí z prodlení.“ Formulace o „nebezpečí z prodlení“ byla poměrně extenzivně interpretována, a de facto se tak celý systém české rozvojové spolupráce nacházel mimo rámec uplatňování zákona o veřejných zakázkách. Nový zákon č. 40 / 2004 Sb. o veřejných zakázkách, který pravidla platná v této oblasti harmonizoval se směrnicemi EU, již žádnou výjimku pro projekty rozvojové spolupráce neobsahuje a systém poskytování rozvojové pomoci se s touto skutečností musí vyrovnat.

Zákonem stanovená povinnost vypisovat na veřejné zakázky výběrová řízení není slučitelná s dosavadním systémem, kdy sami budoucí realizátoři identifikovali a formulovali projekty, které následně předkládali státním orgánům ke schválení. Aby stát mohl vypsát výběrová řízení na realizaci projektů rozvojové spolupráce, musí definovat, ve kterých zemích, ve kterých oblastech a jakým způsobem se hodlá angažovat ve prospěch hospodářského a sociálního rozvoje partnerských zemí.

Programy rozvojové spolupráce

Stanovení priorit rozvojové spolupráce s partnerskými zeměmi na nejobecnější úrovni bývá standardně obsaženo v dokumentech nazývaných alternativně programy nebo strategie rozvojové spolupráce.

Vláda ČR se svým usnesením č. 302 ze dne 31. března 2004 o „Zásadách zahraniční rozvojové spolupráce po vstupu ČR do EU“ jednoznačně přihlásila k uplatňování programového přístupu. Zásady označily programy spolupráce s prioritními zeměmi za nosnou součást zahraniční rozvojové spolupráce ČR, přičemž jako dlouhodobé prioritní země byly definovány Angola, Bosna a Hercegovina, Jemen, Moldavsko, Mongolsko, Srbsko a Černá Hora, Vietnam a Zambie. Za střednědobé priority byly usnesením vlády označeny Afghánistán a Irák.

Formulace střednědobých programů rozvojové spolupráce je nejen prvním krokem k uplatňování zákona o veřejných zakázkách, ale zvýší i zásadním způsobem předvídatelnost v oblasti rozvojové spolupráce, a tím umožní všem aktérům, ať v ČR nebo v partnerských zemích, lépe plánovat své aktivity.

Proces přípravy programů rozvojové spolupráce zahrnuje studium příslušných dokumentů, zejména pak národních dokumentů definujících strategii omezování chudoby (tzv. Poverty Reduction Strategy Paper - PRSP), stejně tak jako analýzu makroekonomické, politické a sociální situace partnerské země. Podrobně studovány jsou také rozvojové aktivity ostatních donorů, zvláště pak Evropské komise. Zásadní význam mají konzultace s institucemi partnerských zemí na centrální, regionální i lokální úrovni a se zástupci místní občanské společnosti, rozvojová spolupráce by totiž primárně měla vycházet z potřeb partnerské strany. Důležité je i sdílení zkušeností s bilaterálními a multilaterálními donory, působícími v dané zemi. Naprosto klíčové je intenzivní zapojení všech relevantních českých aktérů do procesu formulace programu.

České programy rozvojové spolupráce vzhledem k časovému omezení a k limitovaným finančním i lidským zdrojům spojují dvě fáze standardního projektového cyklu (programování a identifikace) do jedné. Vedle sektorového vymezení, které vzhledem k silné roli českých ministerstev v systému rozvojové spolupráce ovlivňují teritoriální preference resortů, a

geografického zaměření v rámci partnerské země tak programy indikativně definují i témata, na které by se spolupráce měla střednědobě zaměřovat. Samostatnou fází však musí být formulace projektů, která spočívá ve specifikaci výstupů, aktivit a dalších technických aspektů projektů. K formulaci projektů bude stát moci využít buď svých vlastních zaměstnanců nebo zadat vypracování projektu externím expertům, kteří ale poté budou muset být vyloučeni z účasti na výběrovém řízení, aby nebyly porušena pravidla řádné hospodářské soutěže. Další alternativou by teoreticky mohlo být i využití tzv. soutěže o návrh, kterou zákon o veřejných zakázkách umožňuje. Na realizaci projektu bude následně vypsáno výběrové řízení. Výjimkou budou projekty v hodnotě pod 2 miliony Kč a další případy (např. realizace projektu státní příspěvkovou organizací).

Jakkoli budou programy rozvojové spolupráce s prioritními zeměmi výhledově představovat dominantní nástroj rozvojové spolupráce, přinejmenším ve střednědobé perspektivě nebude zcela vyloučena ani spolupráce ve formě jednotlivých projektů v zemích, které jako prioritní definovány nebyly. I zde se ale bude muset aplikovat zákon o veřejných zakázkách, stejně tak jako princip primátu poptávky příjemce oproti nabídce poskytovatele. Zvažovat by v této souvislosti bylo možné systém, v němž by státní či nevládní organizace v partnerské zemi předkládaly na české zastupitelské úřady požadavky na realizaci konkrétních projektů. Tyto požadavky by byly komunikovány věcně příslušnému českému ministerstvu a v případě schválení by na jejich realizaci bylo vypsáno výběrové řízení.

Vhodným doplňujícím mechanismem by mohlo být spolufinancování s nevládními organizacemi. V takovémto případě by se na projekt rozvojové spolupráce nenahlíželo jako na zakázku, ale jednalo by se o dotaci na realizaci projektů, které by neziskové organizace samy naformulovaly a předložily. Pravidla pro poskytování dotací nestátním neziskovým organizacím předpokládají, že ze státní dotace není hrazena realizace projektu v plném rozsahu, ale že se na nákladech podílí i příslušná nezisková organizace vlastními zdroji. Tato spoluúčast ze strany neziskové organizace je u většiny donorů naprosto běžná v případech, kdy má realizátor a nikoli stát hlavní slovo, pokud jde o zacílení spolupráce.

Otázka zřízení rozvojové agentury

Přestože došlo v průběhu roku 2004 k výrazným krokům ke zvýšení efektivity a transparentnosti české rozvojové spolupráce, zůstává nadále řada výzev, které si naléhavě vyžadují řešení v rámci transformačního procesu.

Především se jedná o otázku ustavení jednotného státního orgánu pro řízení rozvojové spolupráce (Rozvojové agentury). Zásady schválené vládou v březnu 2004 nepřinesly žádnou zásadní změnu, pokud jde o dominantní roli jednotlivých ministerstev. Explicitně konstatovaly, že „resorty odpovídají za efektivní vynakládání prostředků určených na rozvojovou spolupráci tak, aby jejich využití přispívalo k dosažení rozvojových cílů.“ Zásady též stanovily, že se resorty „podílejí na přípravě programů spolupráce s prioritními zeměmi,“ „gesčně spravují vládou schválené projekty v rámci programu a v souladu s materiálem schváleným vládou obdrží do svých rozpočtových kapitol finanční prostředky na realizaci zahraniční rozvojové spolupráce, kterou mají v gesční příslušnosti.“

Tento systém ovšem vůbec nelze považovat za optimální, zvláště pak vzhledem k posilování nároků na efektivitu v souvislosti s nárůstem objemu finančních prostředků vyčleňovaných na rozvojovou spolupráci. Zapojení celé řady státních institucí (odpovědných resortních ministerstev, odboru rozvojové spolupráce a příslušného teritoriálního odboru ministerstva zahraničních věcí, zastupitelského úřadu ČR v partnerské zemi a Rozvojového střediska) je samo o sobě zdrojem jisté těžkopádnosti, byrokratických průtahů a komunikačních šumů. Skutečnost, že rozhodující slovo patří resortním ministerstvům, jejichž informace o dění v partnerské zemi bývají pouze zprostředkované, a že na zastupitelských úřadech nejsou pracovníci, kteří by se problematice rozvojové pomoci primárně věnovali, znemožňuje flexibilní spolupráci. Meziresortní bariéry také činí z programů spolupráce s jednotlivými zeměmi sérii sektorových programů, jejichž provázanost v žádném případě není automaticky garantována.

Přítom právě přechod na realizaci rozvojové spolupráce v podobě programů s vybranými prioritními zeměmi umožňuje uplatňování výrazně pružnějšího mechanismu, opírajícího se o lokální řízení a monitoring implementace spolupráce. Přesun pravomocí řízení rozvojové spolupráce do partnerských zemí poskytne možnost bezprostředně sledovat realizaci dílčích projektů a pružně reagovat na změny v podmínkách. Umožní nejen koordinaci postupu s ostatními donory, ale především kontinuitu spolupráce s institucemi partnerské země, přičemž orientace na budování kapacit institucí partnerských zemí zaručuje maximální udržitelnost přínosů spolupráce.

Vedle decentralizovaných funkcí lokálního řízení a monitoringu by Rozvojová agentura plnila funkce kontraktace české technické expertizy pro rozvojovou spolupráci, stejně tak jako funkci evaluační s důrazem na přenos poučení z realizace rozvojové spolupráce do přípravy nových programů. Sjednocení metodiky a procedur bude pozitivním krokem pro všechny aktéry rozvojové spolupráce. Pokud jde o otázku zavádění výběrových řízení na realizaci projektů v rozvojových zemích, bude muset dojít k vybudování kapacit pro tuto specifickou oblast veřejných zakázek, přičemž budovat takovéto kapacity na všech zainteresovaných ministerstvech je zjevně méně efektivním řešením než soustředění výkonu této činnosti do jednoho specializovaného orgánu.

V otázce ustavení nového státního orgánu pro rozvojovou spolupráci nelze pominout kontext reformy veřejných financí, která počítá s redukcí počtu státních zaměstnanců. Zapotřebí je v této souvislosti zdůraznit, že zřízení Rozvojové agentury by nejenže nemělo za následek zvýšení počtu státních zaměstnanců (do jednotného orgánu by byli převedeni zaměstnanci jednotlivých ministerstev respektive dalších institucí, kteří se již problematice rozvojové spolupráce věnují), ale mohlo by dojít i k jejich snížení vzhledem k eliminaci duplikací činnosti.

Ustavení jednotného státního orgánu pro rozvojovou pomoc si vyžádá změnu legislativního rámce (zejména kompetenčního zákona). Vzhledem k délce legislativního procesu proto dojde k dovršení transformace české rozvojové spolupráce spíše ve střednědobé než krátkodobé perspektivě.

Výhled transformace českého systému v bodech

od r. 2006 (pro projekty na rok 2006, vypsané v roce 2005)

- poptávkový mechanismus (oblasti rozvojových aktivit identifikuje stát na základě poptávky z rozvojových zemí)
- soukromé společnosti představují nadále významnou část portfolia realizátorů českého bilaterálního programu
- probíhá intenzivnější komunikace mezi státem a střešními organizacemi soukromého sektoru v oblasti rozvojové spolupráce (zde je komplikujícím faktorem neexistence sdružení zainteresovaných podnikatelů na obdobném principu jako FoRS – sdružení českých rozvojových NGOs)-
- na projekty jsou vypisována **výběrová řízení**
- projekty jsou podle sektoru realizovány nadále v gesci jednotlivých ministerstev
- projekty jsou realizovány především v prioritních zemích ZRS ČR, pro které jsou zpracovány **Programy rozvojové spolupráce** (Angola, Bosna a Hercegovina, Jemen, Moldavsko, Mongolsko, Srbsko a Černá Hora, Vietnam, Zambie)
- projekty v rámci sektorových programů v rámci **Programů rozvojové spolupráce s prioritními zeměmi** ZRS ČR identifikované státem - stát hradí 100% nákladů na projekt na straně českého realizátora
- projekty **mimo** tyto **programy** identifikované partnerskými zeměmi - stát hradí 100% nákladů na projekt na straně českého realizátora
- projekty realizované a identifikované **NGOs** (responsivní mechanismus) budou kofinancovány ze strany státu
- program **PPP** - projekty realizované a identifikované **soukromými společnostmi** (responsivní mechanismus) spolufinancování ze strany státu

Český bilaterální program realizovaný podle jednotné metodiky řízení projektového cyklu (PCM)

- představuje přiblížení ZRS ČR standardům vyspělých dárců
- vytváří podmínky pro standardní zapojení českého soukromého sektoru do tohoto programu
- vytváří u českých realizátorů kapacitu úspěšně se ucházet o rozvojové projekty mezinárodních organizací

Shrnutí

- rozvojová spolupráce představuje nekomerční aktivity vůči partnerským zemím
- přesto se jedná o oblast se širokým uplatněním soukromého sektoru

- soukromá společnost se může do rozvojové spolupráce zapojit buď v rámci bilaterální nebo multilaterální pomoci
- soukromá společnost může být realizátorem celého rozvojového nekomerčního projektu včetně plné zodpovědnosti za jeho rozvojový dopad (přínosy pro realizátora v podobě seznámení se s místními podmínkami, navázání kontaktů, získání dobrého jména...)
- soukromá společnost může být dodavatelem zboží či služeb pro realizátora rozvojového projektu nebo samotnou dárcovskou institucí (jinou soukromou společností, NGO, respektive mezinárodní organizací, státní rozvojovou agenturu)
- soukromá společnost může realizovat svůj komerční projekt a na základě dohody s dárce realizovat v rámci tohoto svého projektu rozvojové aktivity (viz PPP)

S ohledem na vše výše popsané je třeba konstatovat, že ČR se v transformaci svého systému ZRS vydala správnou cestou. Je třeba věřit, že stejně jako v nedávné minulosti spolupráce s nevládními neziskovými organizacemi, rozproudí se i příslušná diskuse se zástupci soukromých firem, kteří by pro snadnější komunikaci a prosazování svých zájmů v oblasti zahraniční rozvojové spolupráce, mohli vytvořit například v rámci struktur Svazu průmyslu a dopravy ČR nebo Hospodářské komory ČR vhodnou střešní organizaci, obdobu platformy FoRS, která sdružuje na tuto problematiku orientované NGOs v ČR. Česká republika může díky svým bohatým zkušenostem v mnoha rozvojových teritoriích a v mnoha sektorech nabídnout jedinečně relevantní rozvojové intervence. Proto by byla škoda nevyužít právě probíhající transformace českého systému ZRS k aktivaci těch českých podniků, které by mohly být potenciálně dobrými realizátory.

ČÁST 5

Úloha dobrovolníků v zahraniční rozvojové pomoci

Úloha dobrovolníků v zahraniční rozvojové pomoci

Úvod

- Rok 2001 byl vyhlášen OSN Mezinárodním rokem dobrovolníků. K této příležitosti byly přijaty zásadní postoje k vývoji dobrovolnictví a úloh vlád v tomto procesu:
  - Dobrovolnictví je jev, který je potřebné zahrnout do strategie rozvoje společnosti jako zdroje akviziční strategie
  - Dobrovolnictví velmi přispěje k pomoci u nejzranitelnější části obyvatelstva (sociálně slabým, nezaměstnaným, postiženým starým lidem)

- Vlády mohou napomáhat při budování infrastruktury dobrovolnické činnosti, která by měla podporovat národní i mezinárodní dobrovolnictví;
- Vlády mohou podporovat výzkum v oblasti dopadů dobrovolnictví na rozvoj národních ekonomik;
- Vlády by měly podporovat rozvoj dobrovolnictví tím, že vytvoří legislativní rámec, který pomůže odstranit politické a organizační bariéry bránící v zapojování více lidí do dobrovolnických aktivit v národním a celosvětovém měřítku.

Pro publikaci byly využity následující zdroje informací:

- Koncepce zahraniční rozvojové pomoci České republiky na období let 2002 až 2007
- webové stránky MZV
- materiály Rozvojového střediska ÚMV
- materiály EDUCON
- materiály FoRS
- materiály experta J. Fukana
- materiály expertů M. Procházky a P. Jelínka
- materiály expertů V. Šplíchalové a J. Jandusové